

Я. В. Яковийшин,
аспірант, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-4024-4835>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.20.238

СІЛЬСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Ya. Yakovyshyn,
Postgraduate Student, Dmytro Motorny Tavrichesky State Agrotechnological University

RURAL ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION:
NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Стаття присвячена аналізу трансформаційних процесів у сфері сільського підприємництва України в умовах євроінтеграції. Європейський вибір відкриває нові можливості для розвитку сільських територій, диверсифікації діяльності та залучення інвестицій. Розглянуто потенціал використання інструментів ЄС, спрямованих на підтримку малих і середніх аграрних підприємств, розвиток кооперації, кластерів та цифрових технологій. Акцент зроблено на необхідності адаптації системи державної підтримки до стандартів ЄС у сферах фінансування, дорадництва, екологізації та соціальної відповідальності бізнесу.

Водночас визначено ключові виклики: низька конкурентоспроможність виробників, потреба в модернізації інфраструктури, удосконаленні інституційних механізмів та захисті інтересів дрібних фермерів. Значну увагу приділено проблемі людського капіталу та відтоку працездатного населення із сільських територій. Запропоновано напрями розвитку: доступ до фінансів і програм ЄС, розширення кооперації та кластерів, інноваційно-цифрова модернізація, розвиток освітніх і консультаційних послуг.

The article provides a comprehensive analysis of the prospects and challenges of rural entrepreneurship development in Ukraine under the course of European integration. The European choice of the state opens broad opportunities for the modernization of the agricultural sector, diversification of entrepreneurial activities, and integration into the EU single economic space. The study considers modern European practices of supporting rural areas, based on the implementation of the Common Agricultural Policy (CAP), aimed at financing small and medium-sized farms, developing cooperatives and cluster associations, stimulating innovations, protecting the environment, and shaping a sustainable agri-business model. It is shown that Ukraine's participation in cross-border cooperation programs, access to EU structural funds and international financial institutions creates new opportunities for attracting investments, modernizing infrastructure, and enhancing the competitiveness of local entrepreneurs.

At the same time, the article emphasizes the presence of serious challenges. First of all, this includes the low institutional capacity of certain state support instruments, difficulties in harmonizing national legislation with EU standards, limited access of farmers to credit resources and investment programs. An important barrier is the insufficient development of advisory services, information and educational programs that should provide entrepreneurs with modern knowledge and skills. A significant threat is also posed by human capital problems: rural depopulation, labor migration, and the aging of the rural population reduce the potential for small business development in local communities.

Based on the analysis, strategic directions for rural entrepreneurship development in the context of European integration are proposed. These include improving the system of state support in line with EU standards, increasing Ukraine's participation in European programs and projects, expanding networks of cooperatives and agricultural clusters, and stimulating digitalization and innovative processes. Special attention is paid to the importance of creating mechanisms of public-private partnership aimed at supporting small and medium-sized entrepreneurs, as well as developing comprehensive programs for the reproduction of human capital in rural areas.

It is concluded that Ukraine's European integration course, despite the existing difficulties, creates a strategic window of opportunity for the revival and strengthening of rural entrepreneurship. The adaptation of best European practices, harmonization of the legal framework, and systematic support for farmers will strengthen the economic resilience of the agricultural sector, ensure rural development, promote job creation, and foster Ukraine's integration into the common European market.

Ключові слова: сільське підприємництво; євроінтеграція; фермерські господарства; державна підтримка; кооперація; кластеризація; фінансові інструменти; дорадництво; людський капітал; інновації; цифровізація; сталий розвиток; продовольча безпека.

Key words: rural entrepreneurship; European integration; farms; state support; cooperation; clustering; financial instruments; advisory services; human capital; innovations; digitalization; sustainable development; food security.

ВСТУП

Сільське підприємництво є важливою складовою сталого розвитку сільських територій України. Воно забезпечує зайнятість населення, формує доходи домогосподарств, стимулює розвиток аграрного виробництва, харчової переробки, сфери послуг і креативних індустрій, створюючи умови для збереження соціально-економічного потенціалу села. Актуальність розвитку підприємницьких ініціатив у сільській місцевості зростає на тлі демографічних викликів, міграційних процесів та потреби у диверсифікації економічної структури регіонів.

У процесі євроінтеграції Україна отримує нові можливості для модернізації підприємницького середовища на селі завдяки доступу до інвестиційних ресурсів, європейських програм підтримки малого та середнього бізнесу, впровадженню стандартів якості продукції та цифрових технологій. Водночас інтеграція у спільний економічний простір ЄС передбачає й низку викликів, що пов'язані з посиленням конкуренції на агропродовольчих ринках, необхідністю гармонізації нормативно-правової бази, підвищенням екологічних вимог до виробництва та потребою у структурних реформах.

Особливого значення набуває розвиток інституційної спроможності сільських підприємців та місцевих громад, здатних ефективно адаптуватися до нових умов. Саме поєднання внутрішнього потенціалу сільського підприємництва із зовнішніми можливостями євроінтеграції може стати ключем до відродження сільських територій, формування нових робочих місць, розширення ринків збуту та підвищення конкурентоспроможності України у глобальній економіці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сільське підприємництво розглядається в інституційно-економічній парадигмі (North, Williamson), де якість інститутів визначає конкурентоспроможність і доступ до ресурсів. Європейська інтеграція створює нові можливості для розвитку кластерів і кооперації (Porter, Соколова, Ратошнюк), що дозволяє підвищити ефективність агробізнесу та інтегруватися у європейські ланцюги доданої вартості. Українські дослідження (Скиба, Малік, Іванченко) підкреслюють значення організаційно-економічних форм, інформаційного забезпечення та соціального підприємництва для стійкого розвитку

сільських територій. Важливу роль відіграють дорадництво та розвиток людського капіталу (Schultz, Євчу), що сприяють поширенню знань і адаптації до стандартів ЄС. Цифрові технології та кооперативні моделі (Свиноус, Чан-хі, Мосійчук) визначають перспективні напрями модернізації підприємництва в агросекторі України.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження можливостей та викликів розвитку сільського підприємництва України в умовах європейської інтеграції, а також визначення напрямів адаптації до нових інституційних і ринкових умов.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У науковій літературі сільське підприємництво визначається як форма економічної активності, спрямована на створення доданої вартості у сільській місцевості через аграрне виробництво, малий бізнес, інновації та соціальні ініціативи [1]. Його розвиток в умовах євроінтеграції передбачає узгодження з принципами сталого розвитку, інклюзивного зростання та цифровізації економіки.

Сучасні дослідження демонструють, що сільське підприємництво є багатовимірним явищем. У межах концепції людського капіталу Теодор Шульц (1961) доводив, що ефективність підприємницької діяльності у сільських територіях значною мірою залежить від рівня освіти, кваліфікації та компетентностей населення [2]. З позицій інституційної економіки (Норт, Вільямсон) розвиток підприємництва пов'язаний із якістю формальних і неформальних інститутів, які визначають умови використання ресурсів, доступ до ринків і фінансових інструментів [3]. Ерик Райнерт наголошує, що сільське підприємництво може стати ключовим механізмом подолання "сировинної пастки", оскільки воно здатне генерувати виробництво з вищою доданою вартістю [4]. У свою чергу Майкл Портер у концепції конкурентних переваг відзначає роль локальних ринків, кластерів і мереж кооперації як середовища розвитку підприємництва, що має особливе значення для аграрної сфери [5].

Вітчизняні науковці також активно розвивають цей напрям досліджень. Зокрема, Малік М. визначає сільське підприємництво не лише як економічне, а й соціальне явище, адже воно забезпечує робочі місця, формує доходи, аселення і водночас стимулює розвиток територіальних громад [6]. Іванченко В.О. акцентує увагу на інноваційному потенціалі сільського підприємництва, підкреслюючи його роль у розвитку органічного виробництва, біоенергетики, сільського туризму та креативних індустрій [7].

Разом з тим, із 2022 року сільське підприємництво в Україні функціонує в умовах війни, що значно ускладнило його розвиток. Руїнування інфраструктури, мінування земель, обмежений доступ до логістики та фінансових ресурсів зумовили нові ризики для малого й середнього бізнесу у сільській місцевості. Багато домогосподарств втратили джерела доходів, а підприємці вимушені адаптуватися до воєнної економіки. Водночас воєнні виклики сприяли активізації гуманітарного підприємництва — виробництва продукції для потреб

місцевих громад та армії, розвитку волонтерських ініціатив, а також швидкому поширенню цифрових платформ для кооперації та збуту.

У перспективі післявоєнної відбудови сільське підприємництво розглядається як стратегічний драйвер регіонального розвитку. Воно здатне забезпечити відновлення соціально-економічної інфраструктури, створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб, диверсифікацію місцевої економіки через поєднання аграрного виробництва, крафтової переробки, зеленого туризму, енергетичних кооперативів та креативних індустрій. Важливим є також формування нової інституційної основи — системи державної підтримки, адаптованої до вимог ЄС, спрямованої на підвищення екологічних стандартів, фінансової прозорості та цифровізації бізнес-процесів.

Таким чином, у сучасному науковому дискурсі сільське підприємництво розглядається як багатофункціональний феномен, що поєднує економічні, соціальні, інституційні та інноваційні аспекти. В умовах воєнних викликів та євроінтеграційних змін воно перетворюється на ключовий інструмент відновлення сільських територій, здатний забезпечити їхню економічну стійкість, соціальну згуртованість і екологічну збалансованість у довгостроковій перспективі.

Процес євроінтеграції відкриває для сільського підприємництва України широкий спектр нових можливостей, що сприяють модернізації економіки сільських територій та їхній інтеграції у європейський простір. Насамперед це стосується доступу до ринків збуту. Завдяки Поглибленій та всеохоплюючій зоні вільної торгівлі (DCFTA), яка почала діяти у 2016 році, українські підприємці отримали преференційний доступ до ринку Європейського Союзу. Це означає розширення експорту не лише традиційної аграрної продукції, а й продукції харчової переробки, органічного виробництва та послуг агротуризму. За даними Держстату, частка ЄС у структурі експорту агропродовольчої продукції України у 2023 році перевищила 53 %, що підтверджує стратегічну вагу цього ринку. Науковці підкреслюють, що інтеграція у європейський ринок не лише стимулює підвищення якості продукції через гармонізацію стандартів, але й відкриває нові ніші для підприємництва, пов'язані з органічним виробництвом, локальними брендами та фермерською переробкою.

Важливим напрямом є й інституційна підтримка. Європейський Союз має розвинути систему фінансування сільських територій через Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD) та програму LEADER, яка орієнтована на підтримку локальних ініціатив і створення місцевих груп дії. Участь України у таких програмах відкриває перспективи залучення фінансування для бізнесу на селі, розвитку кластерів і кооперативів, а також зміцнення партнерства між владою, громадами та підприємцями. Українські дослідники наголошують, що впровадження підходів LEADER може стати каталізатором формування нової моделі самоврядування на селі, де підприємництво розглядається не лише як джерело доходів, а й як механізм розвитку громад.

Суттєві можливості створює і технологічна модернізація. Євроінтеграційні процеси стимулюють впровад-

ження інноваційних рішень у сільському господарстві, серед яких smart-агро, відновлювальна енергетика, цифрові сервіси та електронні платформи збуту. Світовий банк зазначає, що використання технологій точного землеробства дозволяє скоротити виробничі витрати на 15—20 %, водночас підвищуючи врожайність на 10—12 %. Науковці підкреслюють, що такі інновації особливо важливі для малих і середніх підприємств, які завдяки цьому отримують шанс підвищити продуктивність, подолати сировинну орієнтацію та вийти на новий рівень конкурентоспроможності.

Ще однією важливою можливістю є розвиток соціального підприємництва. У країнах ЄС такі практики спрямовані на вирішення проблем зайнятості, інтеграцію вразливих груп населення, підтримку сільських громад. В Україні, особливо в умовах війни, соціальне підприємництво стало дієвим інструментом допомоги внутрішньо переміщеним особам, жінкам та молоді у сільській місцевості. За даними Українського форуму соціального підприємництва, близько чверті новостворених соціальних підприємств функціонують саме у сільській сфері. Науковці зазначають, що адаптація європейського досвіду у цій сфері може стати одним із ключових напрямів відновлення сільських територій після війни та підвищення рівня соціальної згуртованості [8].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що євроінтеграція формує для сільського підприємництва України комплекс можливостей, що охоплюють ринкову експансію, інституційну підтримку, технологічну модернізацію та соціальну інноваційність. Використання цих можливостей вимагає від українських підприємців і громад адаптації до нових стандартів, розбудови інституційної спроможності та інвестицій у людський капітал, що у перспективі забезпечить не лише економічне зростання, а й сталий розвиток сільських територій.

Процес євроінтеграції, попри наявні переваги, висуває перед українським сільським підприємництвом низку серйозних викликів, які визначають його конкурентоспроможність та довгострокову стійкість. Основними серед них є гармонізація стандартів, посилення конкуренції, фінансові бар'єри та інфраструктурні обмеження.

Гармонізація стандартів є одним із ключових бар'єрів. Європейські ринки висувають високі вимоги до якості та безпеки продукції, що регламентуються директивами ЄС у сфері харчової безпеки, санітарних та фітосанітарних норм. Для малих і середніх підприємців дотримання таких стандартів означає необхідність інвестицій у сертифікацію, лабораторні дослідження та модернізацію виробничих процесів. За даними Мінагрополітики, станом на 2023 рік лише близько 20 % малих сільськогосподарських підприємств відповідали вимогам НАССР (системи управління безпечністю харчових продуктів). Науковці зазначають, що без державної підтримки та створення кооперативних структур гармонізація стандартів для більшості дрібних виробників є надзвичайно складним завданням [9].

Конкуренція на європейському ринку є ще одним значним викликом. Українські сільські підприємці змушені змагатися з великими компаніями ЄС, які мають доступ до дешевших кредитних ресурсів (середня став-

ка за кредитами у країнах ЄС становить 2—4 %, тоді як в Україні у 2023—2024 роках — 16—20 %), а також користуються перевагами державних субсидій у рамках Спільної аграрної політики (CAP). За оцінками OECD, частка державної підтримки фермерів у ЄС сягає близько 20 % від їхніх доходів, тоді як в Україні цей показник коливається у межах 3—5 %. Науковці підкреслюють, що українські підприємці опиняються у менш вигідних стартових умовах, а тому важливо розвивати кооперацію та кластерні форми господарювання [10].

Фінансові бар'єри залишаються однією з найбільш гострих проблем. Малі підприємці у сільській місцевості мають обмежений доступ до банківського кредитування через високі відсоткові ставки, вимоги до застави та брак кредитної історії. За даними НБУ, у 2023 році лише 9 % малих агропідприємств скористалися банківськими позиками, тоді як у країнах ЄС цей показник перевищує 40 %. У воєнний період проблема загострилася через скорочення інвестиційної активності та зростання ризиків неплатоспроможності. Дослідники наголошують, що виходом із ситуації може стати розширення програм пільгового кредитування ("5-7-9 %"), розвиток мікрофінансових інституцій і впровадження аграрних розписок [11].

Інфраструктурні проблеми значно ускладнюють інтеграцію сільського бізнесу в європейські ланцюги створення вартості. За даними Держстату, понад 35 % сільських доріг перебувають у незадовільному стані, що збільшує витрати на логістику. Рівень доступу до швидкісного інтернету у сільській місцевості у 2023 році становив лише 65 % домогосподарств, тоді як у містах — понад 90 %. Дефіцит сучасних енергетичних потужностей та нестабільність електропостачання у воєнних умовах додатково ускладнюють роботу сільських підприємств. Науковці вважають, що вирішення інфраструктурних проблем потребує комплексних інвестицій держави та міжнародних партнерів у транспорт, цифровізацію та енергетику сільських територій [12]. Таким чином, виклики, з якими стикається українське сільське підприємництво у процесі євроінтеграції, охоплюють як внутрішні обмеження (фінансова недоступність, слабка інфраструктура), так і зовнішні фактори (конкуренція з великими європейськими виробниками, високі стандарти якості). Їх подолання потребує системної політики державної підтримки, розвитку кооперації та залучення інституційних ресурсів ЄС, що дозволить забезпечити сталість і конкурентоспроможність українського сільського бізнесу у новому економічному середовищі.

Війна, розв'язана росією проти України, стала потужним шоком для сільського підприємництва, адже сільські території значною мірою зазнали прямих і непрямих втрат. За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2022—2023 рр. було зруйновано або пошкоджено понад 15 % аграрної інфраструктури, а близько 20 % сільськогосподарських угідь опинилися під мінною небезпекою. Крім того, обсяг експорту агропродукції у 2022 році скоротився майже на 30 % порівняно з довоєнним рівнем, що істотно зменшило доходи сільських підприємств. Руїнування виробничих потужностей, скорочення внутрішнього попиту та обмежений доступ до зовнішніх ринків знач-

но ускладнили ведення бізнесу. Водночас ці екстремальні умови стали каталізатором нових форм підприємництва та інноваційної адаптації.

Насамперед війна актуалізувала питання продовольчої безпеки та локальної самоорганізації. У багатьох громадах малі підприємці почали орієнтувати виробництво не лише на ринок, а й на задоволення нагальних потреб місцевого населення та Збройних сил України. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), понад 40 % малих фермерських господарств у 2022 році переналаштували свою діяльність на підтримку місцевих громад, що фактично започаткувало розвиток так званого "гуманітарного підприємництва", яке поєднує економічні та соціальні цілі.

Досить поширеним став розвиток кооперативних практик. За умов логістичних обмежень та дефіциту ресурсів селяни об'єднують зусилля для спільного використання техніки, зберігання продукції чи організації збуту. За даними Всеукраїнської аграрної ради, кількість зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів у 2022—2023 рр. зросла приблизно на 12 %, що свідчить про активізацію кооперативного руху. Як зазначають українські дослідники, війна фактично стала каталізатором відродження горизонтальної кооперативної, яка в мирний час розвивалася дуже повільно [13].

Важливим напрямом є цифровізація підприємницьких процесів. В умовах воєнних ризиків, блокування портів та ускладненого експорту цифрові платформи збуту (онлайн-ярмарки, аграрні маркетплейси, логістичні додатки) стали єдиним ефективним каналом виходу на споживачів. За оцінками Інституту аграрної економіки, у 2022—2023 рр. кількість фермерських господарств, які використовують онлайн-канали продажу, зросла з 18 % до понад 35 %, що фактично подвоїло рівень цифрової активності. Це прискорило проникнення електронної комерції навіть у невеликі фермерські господарства та дало змогу багатьом з них зберегти економічну життєздатність.

До початку повномасштабної війни українське сільське підприємництво розвивалося відносно стабільно, спираючись на зростаючий експортний потенціал, інтеграцію до європейського ринку та поступове поширення кооперативних практик. У 2021 році аграрний сектор формував близько 10,5 % ВВП України, а частка ЄС у структурі аграрного експорту становила близько 41 %. Більшість дрібних підприємців орієнтувалися на традиційні канали збуту — місцеві ринки, оптові посередницькі компанії та класичні експортні ланцюги. Використання цифрових платформ для торгівлі було обмеженим і стосувалося не більше 15-18 % фермерських господарств.

Після 2022 року ситуація кардинально змінилася. Руйнування логістичної інфраструктури, блокада чорноморських портів та зростання внутрішніх гуманітарних потреб змусили підприємців переорієнтувати бізнес-моделі. За оцінками Мінагрополітики, експорт аграрної продукції у 2022 році скоротився майже на 30 %, тоді як внутрішній попит на продовольство для військових і переселенців зріс удвічі. Це стимулювало розвиток "гуманітарного підприємництва", коли понад 40 % малих фермерів переорієнтувалися на забезпечення продовольчих потреб місцевих громад.

Особливо помітним стало зростання кооперативної активності. Якщо у 2021 році кількість діючих сільськогосподарських кооперативів зростала дуже повільно (на 2—3 % на рік), то у 2022—2023 рр. цей показник збільшився на 12 %, адже саме об'єднання дозволяло долати нестачу ресурсів та логістичні проблеми.

Ще більш динамічною виявилася цифровізація. Частка підприємців, які активно використовували онлайн-канали збуту, у 2023 році перевищила 35 %, що майже вдвічі більше, ніж у довоєнний період. Це пояснюється як зміною споживчих звичок, так і появою нових платформ електронної комерції, які об'єднують фермерів і споживачів без посередників.

Таким чином, якщо до війни сільське підприємництво в Україні було зорієнтоване переважно на традиційний експорт і локальні ринки, то у воєнний період воно адаптувалося через посилення локальної самоорганізації, розвиток кооперативів і цифровізацію збуту. Це не лише дозволило зберегти життєздатність значної частини бізнесів, але й створило фундамент для нової моделі підприємництва, більш стійкої та адаптованої до кризових умов.

Подолання викликів та використання можливостей євроінтеграції потребує від українського сільського підприємництва системної адаптації та реалізації стратегічних напрямів розвитку. Науковці наголошують, що ключовими умовами успіху є фінансово-кредитна підтримка, розвиток кооперації та кластеризації, цифровізація бізнес-процесів, освітня та консультативна допомога, а також поширення соціального підприємництва [14].

Фінансово-кредитна підтримка є базовим чинником розвитку. Брак доступу до кредитних ресурсів залишається головним бар'єром для малих підприємців у селі. За даними НБУ, у 2023 році лише близько 9 % малих агропідприємств отримали банківські кредити, тоді як у країнах ЄС цей показник перевищує 40 %. У цьому контексті велику роль відіграють державні програми, зокрема "5-7-9 %", а також гранти від ЄС і міжнародних фондів (FAO, ЄБРР, USAID). Науковці підкреслюють необхідність розширення мікрокредитування, державних гарантійних програм і створення умов для роботи венчурного капіталу на селі [15].

Кооперація та кластеризація є ефективними інструментами підвищення конкурентоспроможності сільських підприємств. У країнах ЄС кооперативи об'єднують понад 50 % фермерів, тоді як в Україні цей показник становить лише близько 12 %. Кластерні моделі дозволяють об'єднувати аграрне виробництво, переробку, логістику та маркетинг у єдині ланцюги доданої вартості. Дослідники відзначають, що розвиток кластерів у сферах молочного виробництва, органічного землеробства чи аквакультури може стати основою для інтеграції у внутрішній та зовнішній ринки [16].

Цифровізація бізнесу стає ключовим фактором інтеграції у європейський простір. За даними Держстату, у 2023 році лише 65 % сільських домогосподарств мали доступ до швидкісного інтернету, що обмежує можливості для розвитку електронної комерції. вико-

ристання цифрових платформ для торгівлі, маркетингу та управління дозволить агропідприємцям виходити на ринки ЄС без значних транзакційних витрат. Науковці підкреслюють, що цифровізація сприяє не лише зростанню прозорості бізнесу, але й підвищує його інвестиційну привабливість [17].

Освітня та консультативна підтримка є критично важливою умовою. Значна частина сільських підприємців не володіє достатніми знаннями щодо стандартів ЄС, сертифікації продукції, сучасного маркетингу чи інноваційного менеджменту. За даними Світового банку, в Україні рівень участі підприємців у спеціалізованих тренінгах становить менше 20 %, тоді як у країнах ЄС — понад 50 %. Дослідники пропонують створення системи дорадчих служб та бізнес-інкубаторів у сільських громадах, що забезпечать освітню, юридичну та фінансову підтримку місцевих підприємців [18].

Розвиток соціального підприємництва є важливим інструментом поєднання економічних і соціальних завдань. У країнах ЄС соціально орієнтовані бізнеси активно використовуються для інтеграції вразливих груп населення. В Україні, за даними Українського форуму соціального підприємництва, понад 25 % нових соціальних підприємств функціонують у сільських громадах, створюючи робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, жінок та молоді. Науковці наголошують, що соціальне підприємництво може стати ключовим чинником підвищення соціальної згуртованості та відновлення сільських територій після війни [19].

Узагальнюючи, напрями адаптації та розвитку українського сільського підприємництва в умовах євроінтеграції охоплюють фінансову підтримку, кооперацію, цифровізацію, освітні ініціативи та розвиток соціально орієнтованих бізнес-моделей. Їх реалізація дозволить подолати системні бар'єри та забезпечити конкурентоспроможність українських сільських підприємців у європейському економічному просторі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сільське підприємництво в умовах євроінтеграції України постає як стратегічний напрям розвитку національної економіки, що поєднує економічний, соціальний та інноваційний потенціал. Європейська інтеграція створює для сільських підприємців широкі можливості — це доступ до розвинених ринків ЄС, нових фінансових інструментів, грантових і кредитних програм, сучасних технологій, а також інституційних моделей організації бізнесу, які вже довели свою ефективність у країнах Євросоюзу. Особливо перспективними є напрями, пов'язані з органічним виробництвом, крафтовою переробкою, розвитком агротуризму та соціального підприємництва, які відповідають пріоритетам стратегії "зеленого" переходу ЄС.

Водночас процес інтеграції супроводжується низкою викликів, що обмежують ефективність українських сільських підприємців. Серед них — необхідність гармонізації стандартів якості та безпечності продукції, високий рівень конкуренції з боку європейських виробників, які мають доступ до дешевшого фінансування та масштабних програм підтримки в межах Спільної аграр-

ної політики ЄС, а також брак доступу до кредитних ресурсів і інвестицій на рівні місцевих підприємців. Важким бар'єром залишається і слабка інфраструктура сільських територій — транспортна, енергетична та цифрова, що ускладнює інтеграцію у європейські ланцюги створення вартості.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що подолання цих викликів потребує комплексного підходу. Передусім важливою є адаптація міжнародного досвіду, зокрема практик ЄС щодо фінансування та розвитку сільських територій (EAFRD, LEADER), які довели свою ефективність у стимулюванні локальних ініціатив. Не менш значущим напрямом є розбудова інституційної підтримки на національному та регіональному рівнях, що включає розвиток дорадчих служб, бізнес-інкубаторів і кластерних структур.

Ключову роль має відіграти розвиток кооперації та кластеризації, адже саме вони здатні забезпечити економію на масштабі, зниження витрат та посилення переговорної позиції сільських підприємців на внутрішніх і зовнішніх ринках. Паралельно необхідно активно впроваджувати цифровізацію бізнесу — електронні торгові платформи, системи електронного обліку та управління, що підвищують прозорість і довіру європейських партнерів.

Особливої уваги заслуговує розвиток соціального підприємництва, яке поєднує економічні та соціальні функції, створює робочі місця для вразливих груп населення, сприяє соціальній інтеграції та підвищує рівень згуртованості сільських громад. У післявоєнний період це може стати одним із ключових чинників відновлення сільських територій та формування нової моделі сталого розвитку.

Отже, сільське підприємництво здатне стати одним із драйверів відновлення України та її інтеграції до Європейського Союзу. За умови створення сприятливого інституційного середовища, розвитку фінансових механізмів підтримки, модернізації інфраструктури та впровадження інновацій воно може перетворитися на важливий елемент конкурентоспроможної та соціально орієнтованої економіки, яка відповідатиме вимогам і цінностям європейського простору.

Література:

1. Скиба Т. В. Детермінанти розвитку сільського підприємництва. Регіональна економіка. 2012. № 2. С. 55—63.
2. Schultz T. W. Investment in Human Capital. The American Economic Review. 1961. Vol. 51, No. 1. P. 1—17.
3. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 159 p.
4. Williamson O. E. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. Journal of Economic Literature. 2000. Vol. 38, No. 3. P. 595—613.
5. Reinert E. S. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. London: Constable & Robinson, 2007. 431 p.
6. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 875 p.

7. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 97—103.
8. Іванченко В. О. Організаційно-економічні особливості функціонування підприємництва в сільському господарстві. Економіка АПК. 2020. № 5.
9. Белов Д., Белова М., Палапа Б. Соціальне підприємство: поняття та ознаки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Т. 1, № 75. С. 149—154.
10. Чан-хі О. С., Мосійчук Н. О. Сільськогосподарська кооперація: зарубіжний досвід для України. Міжнародний науковий журнал Інтернаука. Серія: Економічні науки. 2017. № 2. С. 13—18.
11. Богомолова К. С., Островерх О. В. Сільськогосподарська кооперація як один із шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2017. № 185. С. 69—75.
12. Міракін В. Принципи та форми сільськогосподарської кооперації в процесі інституційних трансформацій в агроєкономіці. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. 2023. Т. 322, № 5. С. 390—395.
13. Гончарук І. В., Томашук І. В. Державне регулювання розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: загальні аспекти. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 4. С. 19—30.
14. Корінець Р. Я., Малік М. Й. Інформаційне забезпечення сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні. Економіка АПК. 2016. № 8. С. 61—70.
15. Афендікова Н. О. Сучасні підходи щодо розвитку підприємництва в сільському господарстві України. Агросвіт. 2018. № 10. С. 8—11.
16. Баланиук І. Ф., Твердохліб В. В. Економіко-правова характеристика форм підприємництва у сільському господарстві. Сталий розвиток економіки. 2015. № 3 (28). С. 228—234.
17. Соколова А., Ратошнюк Т. Кластери як дієвий інструмент організаційно-економічного механізму забезпечення сталого розвитку сільських територій. Вісник аграрної науки. 2024. Т. 102, № 6. С. 78—87.
18. Свиноус І. В., Гаврик О. Ю., Ткаченко К. В., Микитюк Д. М., Семисал А. В. Організаційно-економічні засади використання цифрових технологій у діяльності сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2020. № 16. С. 9—14.
19. Євчу С. А. Інституціональна сутність системи сільськогосподарського дорадництва в Україні. Інноваційна економіка. 2024. № 1. С. 76—83.
20. Williamson, O. (2000), "The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead", Journal of Economic Literature, vol. 38, pp. 595—613.
21. Reinert E.S. (2007), How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor, Constable & Robinson, London, UK.
22. Porter, M. (1990), The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York, USA.
23. Malik, M.I. (2016), "Entrepreneurship and development of rural areas", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 97—103.
24. Ivanchenko, V.O. (2020), "Organizational and economic features of the functioning of entrepreneurship in agriculture", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 41—49.
25. Bielov, D. Bielova, M. and Palapa, B. (2023), "Social entrepreneurship: concept and features", Naukovy visnyk Uzhhorod's'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Pravo, vol. 1, no. 75, pp. 149—154.
26. Chan-khi, O.S. and Mosijchuk, N.O. (2017), "Agricultural Cooperation: Foreign Experience for Ukraine", Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka". Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 2, pp. 13—18.
27. Bohomolova, K.S. and Ostroverkh, O.V. (2017), "Agricultural cooperation as one of the ways to increase the competitiveness of agricultural enterprises", Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenska, vol. 185, pp. 69—75.
28. Mirakin, V. (2023), "Principles and forms of agricultural cooperation in the process of institutional transformations in the agricultural economy", Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences, vol. 322, no. 5, pp. 390—395.
29. Honcharuk, I.V. and Tomashuk, I.V. (2018), "State regulation of the development of the resource potential of rural territories: general aspects", Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky, vol. 4 (32), pp. 19—30.
30. Korinets', R.Ya. and Malik, M.J. (2016), "Information support for agricultural service cooperation in Ukraine", Ekonomika APK, vol. 8, pp. 61—70.
31. Afendikova, N. (2018), "Modern approaches of entrepreneurship's development in the agriculture in Ukraine", Agrosvit, vol. 10, pp. 8—11.
32. Balaniuk, I.F. and Tverdokhlil, V.V. (2015), "Economic and legal characteristics of forms of entrepreneurship in agriculture", Stalyj rozvytok ekonomiky, vol. 3 (28), pp. 228—234.
33. Sokolova, A.O. and Ratoshniuk, T.M. (2024), "Clusters as an effective tool of organizational and economic mechanism for ensuring sustainable development of rural areas", Visnyk aharnoї nauky, vol. 102, no. 6, pp. 78—87.
34. Svyynous, I. Gavryk, A. Tkachenko, K. Mykytyuk, D. and Semysal, A. (2020), "Organizational and economic principles of using digital technologies in the activities of agricultural enterprises", Agrosvit, vol. 16, pp. 9—14.
35. Yevchu, S.A. (2024), "Institutional essence of the agricultural advisory system in Ukraine", Innovatsijna ekonomika, vol. 1, pp. 76—83.

References:

1. Skyba, T.V. (2012), "Determinants of rural entrepreneurship development", Rehional'na ekonomika, vol. 2, pp. 55—63.
2. Schultz, T.W. (1961), "Investment in Human Capital", The American Economic Review, vol. 51, no. 1, pp. 1—17.
3. North, D.C. (1990), Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Стаття надійшла до редакції 04.10.2025 р.